

KAIP EUROPIEČIAI SUPRANTA IR VERTINA DEMOKRATIJĄ

Svarbiausi 6-osios Europos Socialinio
tyrimo bangos rezultatai

Svarbiausių EST
rezultatų serija

4
Numeris

Europos socialinio tyrimo duomenų ir dokumentacijos prieiga

Europos socialinis tyrimas – Europos mokslinių tyrimų infrastruktūros konsorciumas (*angl.* European Social Survey European Research Infrastructure Consortium; ESS ERIC) teikia atvirą prieigą prie visų savo duomenų ir dokumentacijos. Juos galima rasti ir atsisiųsti šiame tinklalapyje: <http://www.europeansocialsurvey.org>.

Skatinant naudotis vis gausėjančiais duomenų rinkiniais, buvo pasitelktos konkrečios iniciatyvos, tokios kaip *EduNet* ir *NESSTAR*, kurios yra prieinamos per EST tinklalapį.

EduNet

EduNet yra elektroninė mokymosi priemonė, sukurta aukštosioms mokykloms. Jos pateikiami praktiniai pavyzdžiai ir užduotys veda vartotojus per visą tyrimo procesą – nuo teorinės problemos iki statistinių rezultatų interpretacijos. Šiuo metu sukurtos devynios temos, kuriose naudojami EST duomenys.

NESSTAR

EST duomenų analizei internete naudojamas *NESSTAR* internetinis duomenų analizės įrankis. Visą jo dokumentaciją galima rasti šio įrankio kūrėjos – Norvegijos socialinių mokslų duomenų tarnybos – tinklalapyje (<http://www.nesstar.com/index.html>).

Demokratinėse visuomenėse yra svarbūs gyventojų požiūriai. Jie parodo, kuo piliečiai tiki, ko nori, bijo ir kam teikia pirmenybę. Požiūrius sunku pamatuoti, dažnai jie nėra aiškiai išreikšti ir jų negalima nustatyti vien iš pasirinkimo per rinkimus. Požiūrius taip pat silpnai atspindi ir visuomenės nuomonės apklausos žiniasklaidoje, paprastai pateikiančios tik momentinius ir neišsamius požiūrio formavimosi ir kaitos blyksnius. Europos socialinis tyrimas atliekamas remiantis aukštos kokybės mokslinėmis metodologijomis ir naudojantis pakartotiniais

matavimais, todėl tyrimu detalai įvertinami visuomenės požiūriai ir elgsena.

Svarbiausių EST rezultatų serijoje iškiliausi savo sričių akademiniai ekspertai supažindina su svarbiausiomis Europos visuomenių problemomis. Ši serija neapsiriboja tik paprastu duomenų pateikimu – remiamasi teorija ir išsamia akademiškai pagrįsta analize. Tikimasi, kad ši serija bus ne tik informatyvi, bet ir įkvėps kitus naudotis šiuo turtingu duomenų šaltiniu.

Rory Fitzgerald

ESS ERIC direktorius

Šio numerio autoriai:

Mónica Ferrin – podoktorantūros tyrėja, Ciuricho universitetas, Šveicarija.

Hanspeter Kriesi – Stein Rokkan lyginamosios politikos profesorius Europos universiteto institute, Florencija, Italija. Abu buvo Klausimyno kūrimo grupės, sukūrusios modulį „Demokratijos supratimas ir vertinimas Europoje“, nariai. Kiti šios grupės nariai:

Leonardo Morlino, Laisvasis tarptautinis socialinių studijų universitetas „Guido Carli“ (LUISS), Roma, Italija;

Pedro Magalhães, Lisabonos universitetas, Portugalija;

Sonia Alonso, Džordžtauno universitetas, Kataras;

Bernhard Wessels, Socialinių mokslų tyrimų centras, Berlynas (WZB), Vokietija.

Iš anglų kalbos vertė Eglė Butkevičienė ir Ligita Šarkutė, Viešosios politikos ir administravimo institutas, Kauno technologijos universitetas.

Kaip europiečiai supranta ir vertina demokratiją: svarbiausi 6-osios Europos socialinio tyrimo bangos rezultatai

Mónica Ferrin ir Hanspeter Kriesi

Ivadas

Europoje daugelis demokratiją paprastai suvokia kaip universalią vertybę ir laiko geriausia galima piliečių prioritetų organizavimo sistema. Vis dėlto susirūpinimą kelia akivaizdus visuomenės nepasitenkinimas tuo, kaip demokratija iš tiesų veikia daugelyje Europos šalių. Europos demokratijos susiduria su rimtais iššūkiais, galinčiais pakirsti piliečių pasitikėjimą jų demokratijų gebėjimu spręsti svarbias problemas. Vienas iš tokių pagrindinių iššūkių yra globalizacija ir dėl to atsirandanti nacionalinių parlamentų galios erozija viršnacionalinių organizacijų, tokių kaip Europos Sąjunga ir globalios korporacijos, naudai. Kitas iššūkis – stipri ekonominė krizė, smogusi Europos demokratijoms pastaraisiais metais.

Šiame kontekste ypač svarbu matyti visapusišką europiečių požiūrį į demokratiją vaizdą. Ar europiečiai vis dar pasitiki demokratija? Ir jeigu taip yra, ko konkrečiai jie tikisi iš demokratijos? Kuriais savo šalių demokratijos aspektais europiečiai reiškia ypatingą nepasitenkinimą?

Iki šiol trūko išsamių duomenų apie piliečių požiūrius į demokratiją Europoje. Naujasis klausimų modulis, įgyvendintas 6-ojoje Europos socialinio tyrimo (EST) bangoje, suteikia galimybę atsakyti į šiuos klausimus. Šiame modulyje naudota inovatyvi rodiklių, įvertinančių, kokią prasmę europiečiai

suteikia demokratijos koncepcijai ir kaip jie vertina demokratijos veikimą savo šalyse, sistema. EST 6-oji banga iki 2012 m. pabaigos buvo įgyvendinta 29 šalyse. Buvo atlikta apytiksliai 54 600 standartizuotų tiesioginių interviu 29 šalių reprezentatyviose nacionalinių populiacijų imtyse, atrinktose pagal tikimybinės atsitiktinės atrankos metodą. Kiekviena šalis išvertė klausimyną ir atliko apklausą pagal EST Centrinės mokslinės grupės numatytus standartus.ⁱ

Šiame leidinyje pateiktos svarbiausios išvados apie tyrime dalyvavusias šalis.ⁱⁱ Šios šalys yra iš keturių skirtingų geografinių regionų: septynios Vakarų Europos šalys (Belgija (BE), Prancūzija (FR), Vokietija (DE), Airija (IE), Nyderlandai (NL), Šveicarija (CH) ir Jungtinė Karalystė (GB)); penkios Šiaurės Europos šalys (Danija (DK), Suomija (FI), Islandija (IS), Norvegija (NO) ir Švedija (SE)); keturios Pietų Europos šalys (Kipras (CY), Italija (IT), Portugalija (PT) ir Ispanija (ES)), taip pat kaimyninis Izraelis (IL); ir dvylika Vidurio ir Rytų Europos šalių (Albanija (AL), Bulgarija (BG), Čekijos Respublika (CZ), Estija (EE), Vengrija (HU), Lietuva (LT), Lenkija (PL), Slovėnija (SI), Slovakija (SK), Kosovas (XK), Rusija (RU) ir Ukraina (UA)). Šios šalys labai skiriasi pagal tai, kaip jose veikia demokratija, taip pat skirtingai šalis paveikė ir ekonominė krizė. Tai leidžia tirti, kada ir kodėl parama demokratijai gali atsidurti pavojuje.

Demokratija – daugiadimensinė koncepcija

Nors politikos teoretikai ir piliečiai sutaria, kad demokratija savaime yra vertybė, tačiau nesutariama, kas yra demokratija ir kokia ji turėtų būti. Būtent todėl EST 6-osios bangos modulis apie demokratiją yra pagrįstas daugiadimensine demokratijos koncepcija, kuri atsiradusi Morlino (2009) ir Kriesi et al (2013) darbuose. Atsižvelgdami į tai, jog žmonės gali turėti daugybę demokratijos vaizdinių, mes išplėtėme demokratijos koncepciją, kad ji apimtų sampratą, peržengiančią klasikinės liberaliosios demokratijos modelio ribas. Išskyrėme šešias dimensijas, apimančias skirtingus demokratijos komponentus (žr. 1 lentelę).

Pirmosios dvi dimensijos (žr. 1 lentelę) apima procedūrinius liberaliosios demokratijos modelio elementus: rinkimų procesą ir jo komponentus (rinkimų dimensija), piliečių apsaugos nuo savavališkų valdžios sprendimų garantiją (liberalioji dimensija). Kitos dvi dimensijos išplečia šį klasikinį demokratijos apibrėžimą ir įtraukia du papildomus modelius. Socialinės demokratijos modelis demokratijos koncepciją pripildo realiu turiniu, o konkrečių rezultatų socialinėje srityje pasiekimą (pvz., nelygybės sumažinimą) mato kaip esminį demokratinės valdžios bruožą (socialinė dimensija). Tiesioginės demokratijos modelis yra priešingas klasikinei liberaliosios atstovaujamosios demokratijos modeliui – jis remiasi idėja, kad žmonėms turėtų būti leista tiesiogiai dalyvauti priimančiais sprendimus (tiesioginės demokratijos dimensija). Likusios demokratijos dimensijos (žr. 1 lentelę) parodo skirtingus demokratijos institucionalizacijos būdus. Įtrauktis dimensija parodo, kiek yra išplėtos demokratinės teisės ir pareigos, kai siekiama apimti visus šalies gyventojus, ar yra konkrečių grupių, kurioms šios teisės nesuteikiamos. Tai ypač aktualu Europai, kurioje imigrantai sudaro beveik 10 % visos populiacijos. Remiantis atstovavimo dimensija, išskiriamos mažoritarinės sistemos, kuriose valdžia paprastai yra sutelkta vienos partijos rankose, ir proporcinės sistemos, kuriose valdžia dažniausiai dalijasi skirtingoms partijoms.

Pagal kiekvieną iš šių subdimensijų 6-osios bangos modulyje buvo iškelti du klausimai ir taip atskirti du skirtingi žmonių požiūriai į demokratiją aspektai. Vienas klausimas skirtas išsiaiškinti, kokią svarbą žmonės teikia kiekvienai demokratijos subdimensijai, t. y., kokią prasmę jie suteikia demokratijai. Kitas klausimas turėjo atskleisti žmonių nuomones, ar kiekviena iš šių subdimensijų yra jų šalyje, kitaip tariant, demokratijos vertinimą. Kad būtų išvengta painiavos tarp žmonių požiūrių į demokratiją kaip idealą ir vertinimų, kaip realiai veikia demokratija jų šalyse, respondentų visų prama klausta apie visų demokratijos subdimensijų svarbą apskritai, ir tik paskui jų prašyta įvertinti visas demokratijos subdimensijas savo šalyje. Požiūriai į kiekvieną subdimensiją buvo matuojami 0–10 balų skalėje (žr. 1 pav.; išskyrus tris subdimensijas, pažymėtas žvaigždute*, žr. 1 lentelę).¹¹ Dėl ribotos leidinio apimties toliau susitelkta į rinkimų, liberaliosios, socialinės ir tiesioginės demokratijos dimensijų analizę (išskyrus žvaigždute pažymėtas subdimensijas).

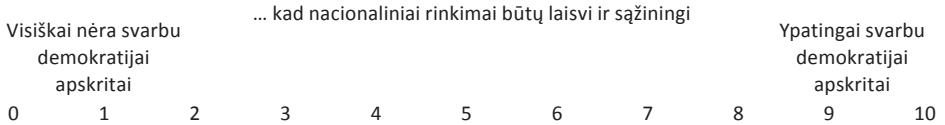
1 lentelė. Demokratijos dimensijos ir subdimensijos

RINKIMŲ DIMENSIJA	
Konkurencija	Laisvi ir sąžiningi rinkimai
	Diferencijuoti partijų siūlymai
	Opozicija gali laisvai kritikuoti valdžią
Vertikaloji atskaitomybė	Retrospektyvinė atskaitomybė per rinkimus
	Valdžios sprendimų paaiškinimas
Diskusija (svarstymai)	Dalyvavimas politinėse diskusijose
Reagavimas (atsakomumas)	Reagavimas į piliečių nuomonę*
	Reagavimas į kitų ES šalių vyriausybes
LIBERALIOJI DIMENSIJA	
Įstatymo viršenybė	Lygybė prieš įstatymą
Horizontalioji atskaitomybė	Valdžios galių stabdžiai ir atsvaros per teismus
Mažumų teisės	Mažumų teisių apsauga
Raiškos laisvė	Laisvė reikšti savo pažiūras*
Spaudos laisvė	Žiniasklaidos laisvė
	Žiniasklaidos patikimumas
SOCIALINĖ DIMENSIJA	
Socialinis teisingumas	Apsauga nuo skurdo
	Pajamų nelygybės mažinimas
TIESIOGINĖS DEMOKRATIJOS DIMENSIJA	
Tiesioginis dalyvavimas	Piliečių dalyvavimas per referendumus
ĮTRAUKTIES DIMENSIJA	
Įtrauktis	Dalyvavimo teisių įtrauktis (migrantams)
ATSTOVAVIMO BŪDO DIMENSIJA	
Atstovavimo būdas	Daugumos versus proporcinis*

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

1 paveikslas. EST 6-osios bangos klausimai apie demokratijos prasmę ir vertinimą**Prasmė**

Naudodamiesi šia kortele atsakykite, kiek, jūsų manymu, demokratijai apskritai yra svarbu

Vertinimas

Naudodamiesi šia kortele atsakykite, ar, jūsų manymu, kiekvienas iš šių teiginių tinka [šaliai].

Nacionaliniai rinkimai [šalyje] yra laisvi ir sąžiningi

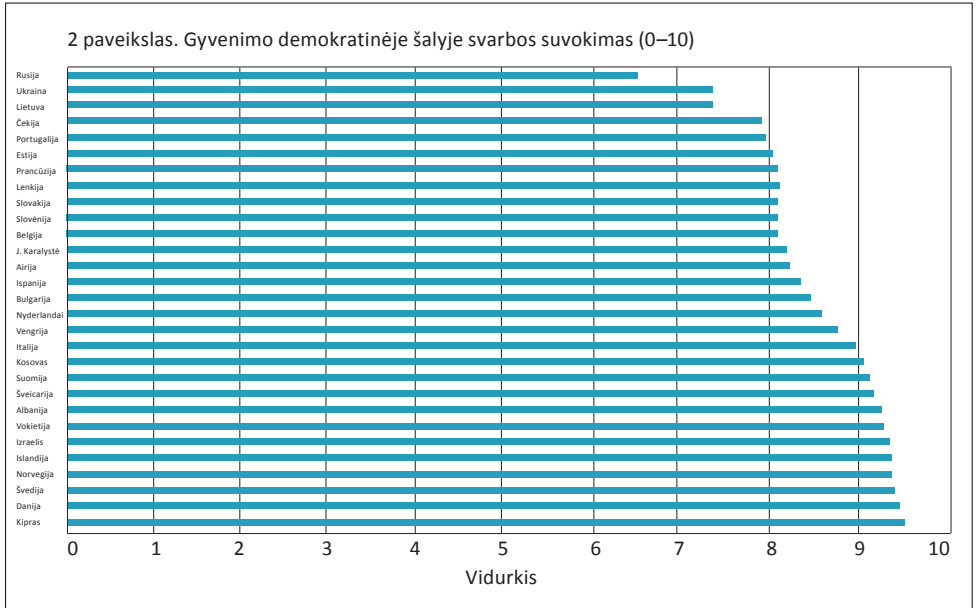

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Demokratijos prasmė Europoje

Daugelyje EST šalių labai tikima demokratijos idėja (žr. 2 pav.). Vidutinis pritarimo idėjai, kad yra svarbu gyventi demokratiškai valdomoje šalyje, lygis 24-iose iš 6-ojoje bangoje dalyvavusių 29-ių šalių viršija 8 (matuota nuo 0 iki 10 skalėje). Išimtyms yra Portugalija, Čekijos Respublika,

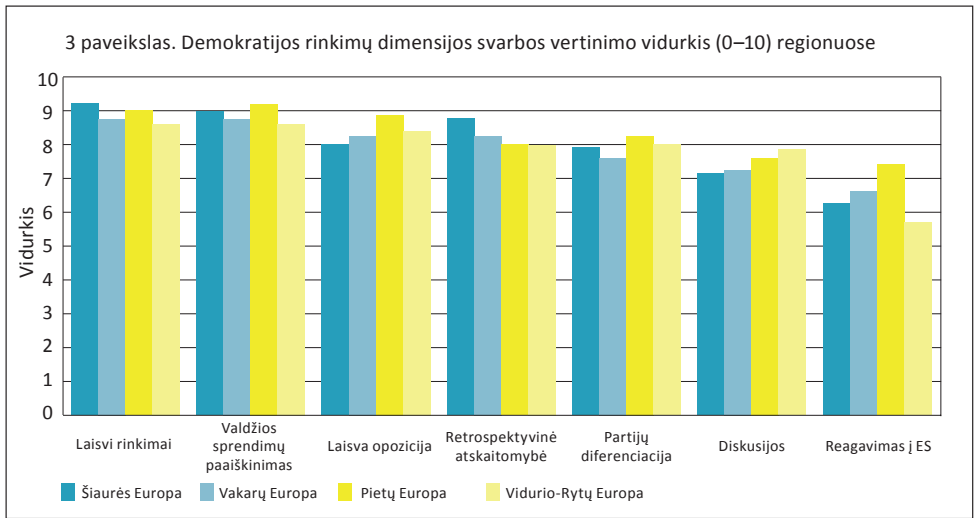
Lietuva, Ukraina ir Rusija. Be to, pastebimi ir pakankamai dideli požiūrių stiprumo į paramą demokratijai kaip idealui skirtumai tarp šalių – didžiausias yra Kipre (vidurkis = 9,5), o mažiausias – Rusijoje (vidurkis = 6,5).

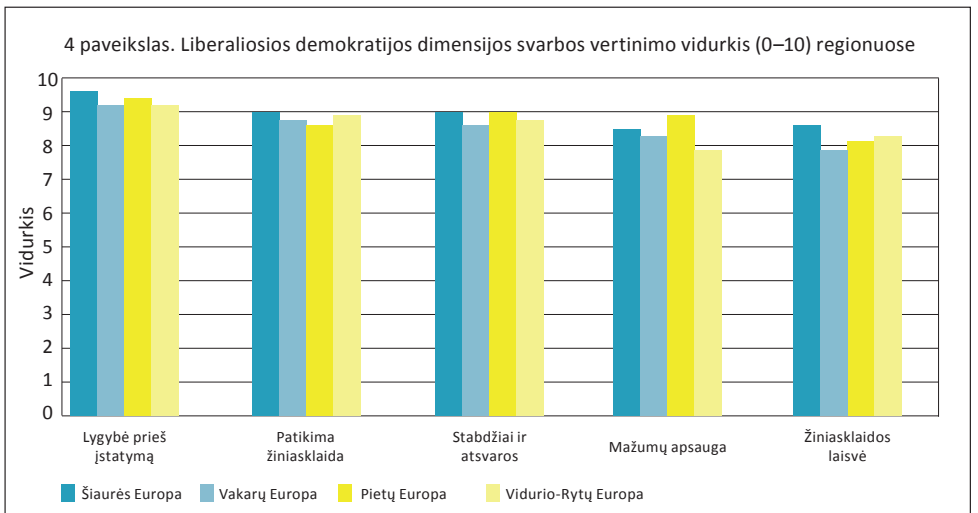
Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Tačiau, kiek europiečiams yra svarbios skirtingos demokratijos dimensijos ir subdimensijos? 3–5 paveiksluose pateikti kiekvienam iš 1 lentelėje išvardintų požymių (išskyrus pažymėtus žvaigždute*), atitinkančių rinkimų (3 paveikslas), liberaliąją (4 paveikslas) ir socialinę bei tiesioginę demokratijos dimensijas (5 paveikslas), teikiamos svarbos vidurkiai, apibendrinti pagal regionus. Šie paveikslai atskleidžia, kad nepaisant gyvenamosios vietos, europiečiai yra gana reiklūs demokratijai. Visuose keturiuose regionuose daugumos demokratijos požymių svarbos vertinimo

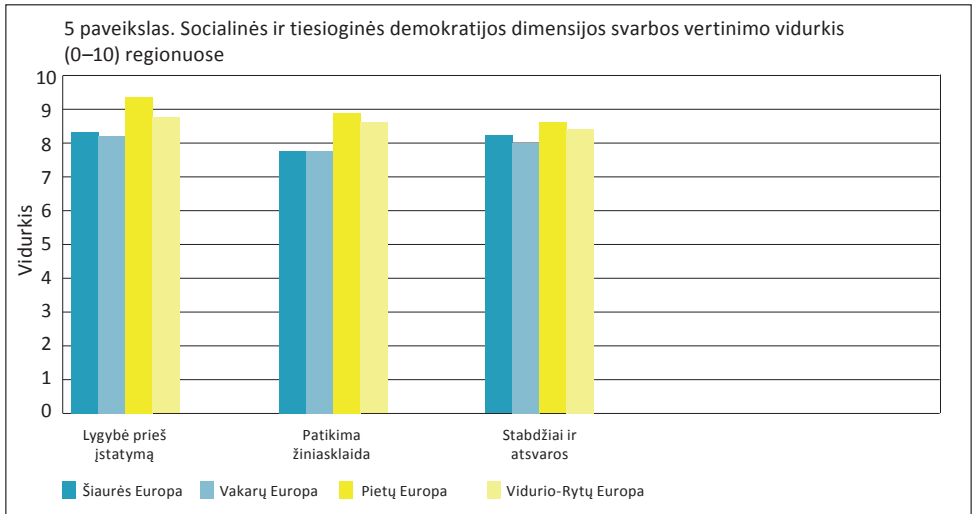
vidurkis buvo lygus 8 arba dar aukštesnis. Be to, europiečiams būdinga plati demokratijos samprata, neapsiribojama tik procedūrine demokratijos koncepcija. Respondentai svarbiais laikė ne tik esminius procedūrinius liberaliosios rinkimų demokratijos aspektus, kaip laisvi ir sąžiningi rinkimai, lygybė prieš įstatymą, tačiau ir socialinei bei tiesioginės demokratijos dimensijoms vidutiniškai skyrė daugiau nei 8 balus iš 10 galimų. Ideali demokratija, pasak europiečių, turėtų apimti socialinę dimensiją ir suteikti piliečiams galimybę tiesiogiai dalyvauti priimant sprendimus.

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Tolnesnė požiūrių į skirtingas demokratijos subdimensijas analizė rodo, kad europiečiai aiškiai supranta, kas apibrėžia demokratiją (t. y., ko reikia, kad galėtume identifikuoti „demokratiją“). Šis supratimas visose šalyse yra labai panašus. Mūsų analizė, sukoncentruota ties tais demokratijos bruožais, kuriuos respondentai suvokia kaip esminius, t. y. subdimensijas, kurias jie vertina 10 balų svarbos skalėje nuo 0 iki 10, atskleidžia du dalykus apie respondentų demokratijos supratimą. Pirma, respondentai empiriškai išskiria tris pagrindinius demokratijos aspektus, atitinkančius skirtingus demokratijos modelius (žr. 1 lentelę). Remiantis dvireikšmių elementu, sudarytų perkoduojant originalią 11 balų skalę pagal tai, ar respondentas kiekvieną subdimensiją suvokia kaip būtiną demokratijos sąlygą (10=1), ar ne (0/9=0), Mokkeno skalių analizės rezultatais, pažiūras galima empiriškai sugrupuoti į tris suvestinius indeksus: liberaliosios demokratijos indeksą (apimantį liberaliosios ir rinkimų demokratijos dimensijų elementus), socialinės demokratijos indeksą (apimantį du socialinės dimensijos elementus) ir tiesioginės demokratijos indeksą (apimantį vieną tiesioginės demokratijos dimensijos elementą). Antra, europiečių demokratijos sampratai yra

būdinga hierarchinė tvarka. Europiečiams atrodo, jog kai kurie demokratijos elementai yra svarbesni už kitus. Nebūtinai kiekvienas yra vienodai reiklus demokratijai; kai kurių žmonių požiūris į demokratiją gali būti minimalistinis, jie tik keletą aspektų gali laikyti esminiais, o kiti demokratijai kelia daug daugiau reikalavimų. Tačiau ir mažiau reiklūs demokratijai, ir tie, kurie demokratijai kelia papildomus reikalavimus, kaip svarbius nurodo tuos pačius esminius demokratijos principus kaip ir tie, kurie yra reiklesni (kurie toliau kelia papildomus reikalavimus demokratijai). Pavyzdžiui, kalbant apie 12 į liberaliosios demokratijos indeksą įtrauktų elementų, daugelis respondentų, įskaitant ir tuos, kurių požiūris į demokratiją yra minimalistinis, kaip esmines demokratijai išskiria dvi subdimensijas – lygybę prieš įstatymą ir laisvus ir sąžiningus rinkimus. Iš demokratijos besitikintiems daugiau, būtini yra ir kiti aspektai, įskaitant horizontaliąją atskaitomybę, valdžios sprendimų paaiškinimą ir žiniasklaidos patikimumą. Hierarchinis elementų, sudarančių liberaliosios demokratijos indeksą, išrikiavimas yra panašus visose šalyse. Bendra visų 29-ių šalių analizė rodo, jog „lygybė prieš įstatymą“ yra svarbiausia, o „reagavimas į kitų ES šalių vyriausybes“ yra mažiausiai svarbus (žr. 2 lentelę).^{iv}

2 lentelė. Kaip europiečiai suprantą demokratiją: privalomų demokratijos subdimensijų eiliškumas

LIBERALIOSIOS DEMOKRATIJOS INDEKSAS	
Lygybė prieš įstatymą	1
Laisvi ir sąžiningi rinkimai	2
Valdžios galių stabdžiai ir atsvaros	3
Valdžios sprendimų paaiškinimas	4
Žiniasklaidos patikimumas	5
Retrospektyvinė atskaitomybė per rinkimus	6
Mažumų teisių apsauga	7
Žiniasklaidos laisvė	8
Opozicija gali laisvai kritikuoti valdžią	9
Partijų diferenciacija	10
Dalyvavimas politinėse diskusijose	11
Reagavimas į kitų ES šalių vyriausybes	12

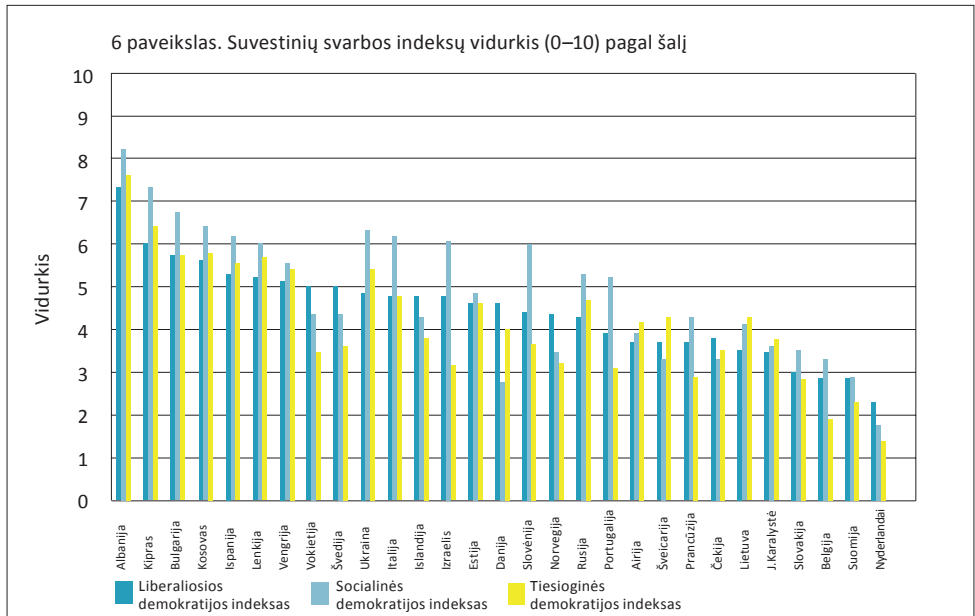
SOCIALINĖS DEMOKRATIJOS INDEKSAS	
Apsauga nuo skurdo	1
Pajamų nelygybės mažinimas	2

TIESIOGINĖS DEMOKRATIJOS INDEKSAS	
Piliečių dalyvavimas per referendumus	1

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Nors EST šalyse demokratija vienodai suprantama kaip hierarchinė sąvoka, apimanti 3 skirtingus aspektus, kuriuos reprezentuoja liberaliosios demokratijos, socialinės demokratijos ir tiesioginės demokratijos suvestiniai indeksai, tačiau šalis skirtingai vertina kiekvieno iš šių aspektų santykinę svarbą. 6 paveiksle pavaizduota kiekvieno iš

suvestinių indeksų vidurkių įvairovė šalyse, matuojant, kiek respondentai suvokia šiuos indeksus sudarančias subdimensijas kaip privalomas demokratijai. Kai kuriose šalyse žmonės labai reiklūs demokratijai ir vertina visų trijų demokratijos indeksų elementus kaip privalomus.

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Taip yra Albanijoje, Kipre, Bulgarijoje ir Kosove. Ir atvirkščiai, Nyderlanduose, Suomijoje, Belgijoje ir Slovakijoje respondentai yra ne tokie reiklūs demokratijai ir yra mažiau linkę vertinti bet kurį iš trijų svarbiausių demokratijos aspektų kaip privalomą. Per vidurį yra Vokietija ir Švedija, kuriose žmonės mato liberaliosios demokratijos indekso

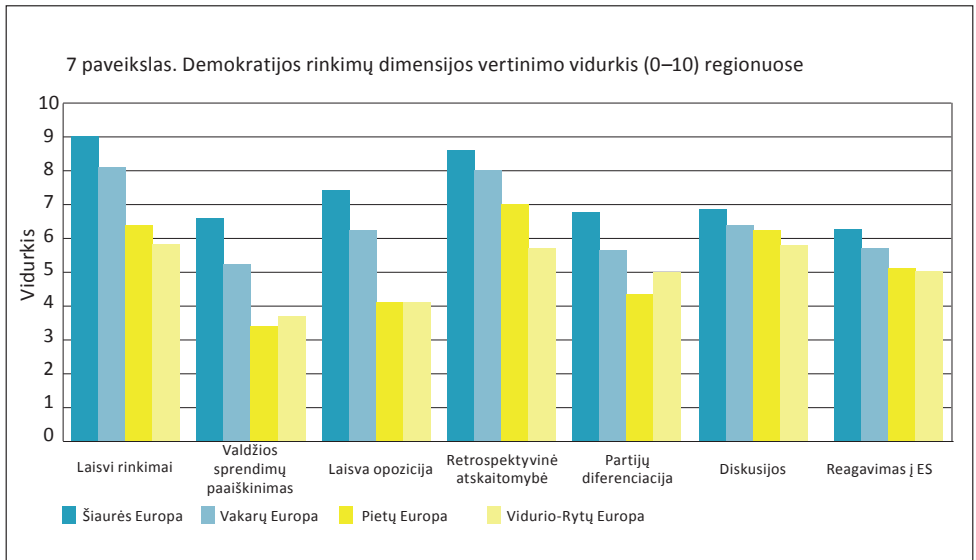
komponentus kaip privalomus, o neprivalomi jiems, pavyzdžiui, tiesioginės demokratijos indekso atributai. Vis dėlto daugelyje šalių panašūs kiekvieno iš indeksų balai rodo, kad žmonės skirtingus demokratijos modelius suvokia veikiau kaip papildančius vienas kitą, o ne kaip priešingus ar alternatyvius vienas kitam.

Kaip europiečiai vertina demokratiją

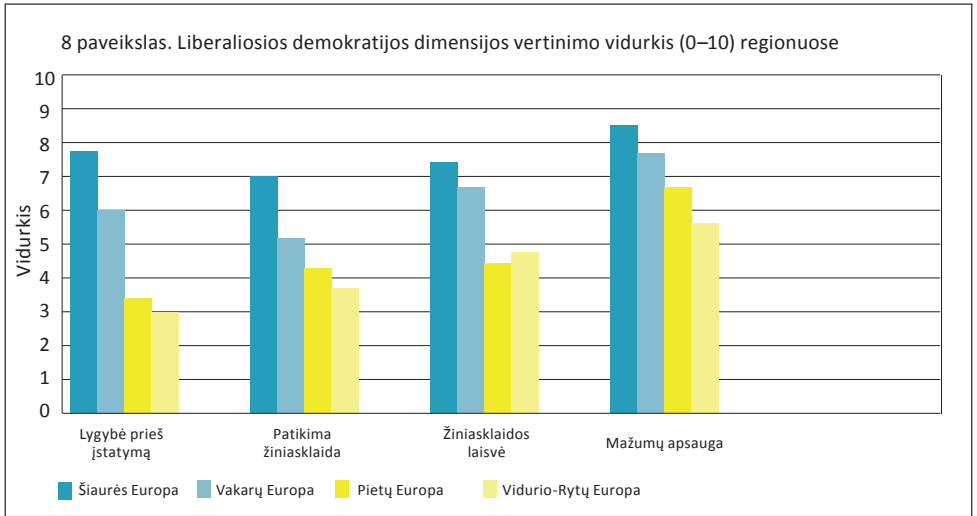
Apžvelgę žmonių požiūrius į idealią demokratiją, toliau analizuosime, kaip, žmonių manymu, demokratija atitinka idealą realybėje. 7–9 paveikslai rodo skirtingų demokratijos subdimensijų vertinimų vidurkius keturiuose Europos regionuose.⁹ Pirmiausia pastebėta, kad vertinimai, kiek skirtingi demokratijos požymiai atitinka realybę, yra gerokai žemesni, nei pritarimas jiems, kaip svarbiems idealiosios demokratijos bruožams (žr. 3–5 pav.). Europos šalių demokratijos, regis, nepateisina savo piliečių lūkesčių, kokia demokratija turėtų būti. Tai ypač akivaizdu kalbant apie socialinės ir tiesioginės demokratijos dimensijas. Visuose keturiuose Europos regionuose demokratijos liberalioji ir rinkimų dimensijos bendrai yra

teigiamiau vertinamos, nei socialinės ir tiesioginės demokratijos dimensijos; dviejų socialinės dimensijos elementų vertinimo vidurkiai sudaro tik 6 arba mažiau balų iš 10-ties visuose regionuose, o referendumo klausimas, atspindintis tiesioginės demokratijos dimensiją, sulaukia žemesnių, nei 6 balai vertinimų vidurkių visur, išskyrus Šiaurės Europą.

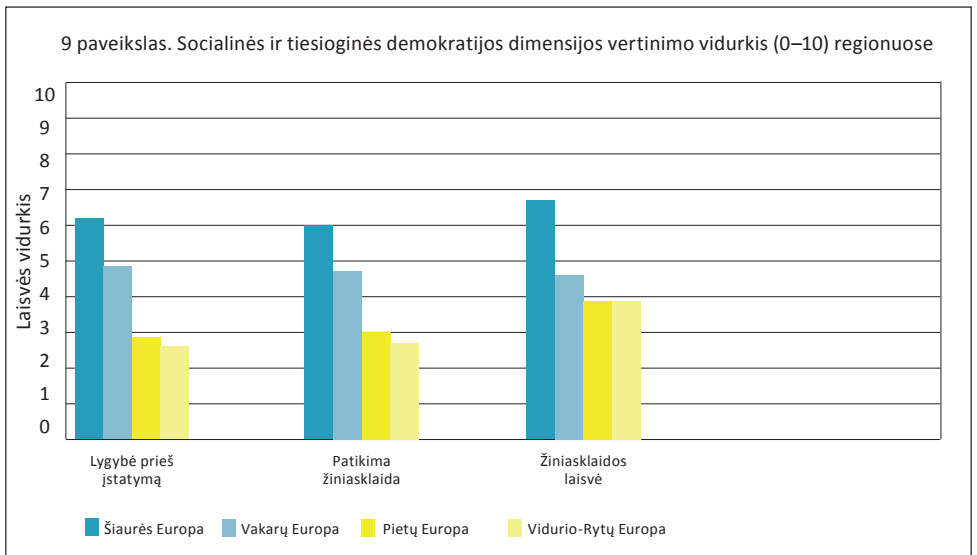
7–9 paveiksluose matosi, kad regionų vertinimai labai skirtingi. Labiausiai patenkinti savo demokratijų veikimu yra Šiaurės europiečiai, po jų seka Vakarų europiečiai, o Pietų ir Vidurio ir Rytų europiečių demokratijos vertinimai prasčiausi. Šis regioninių skirtumų modelis yra iš esmės toks pat visose subdimensijose.

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

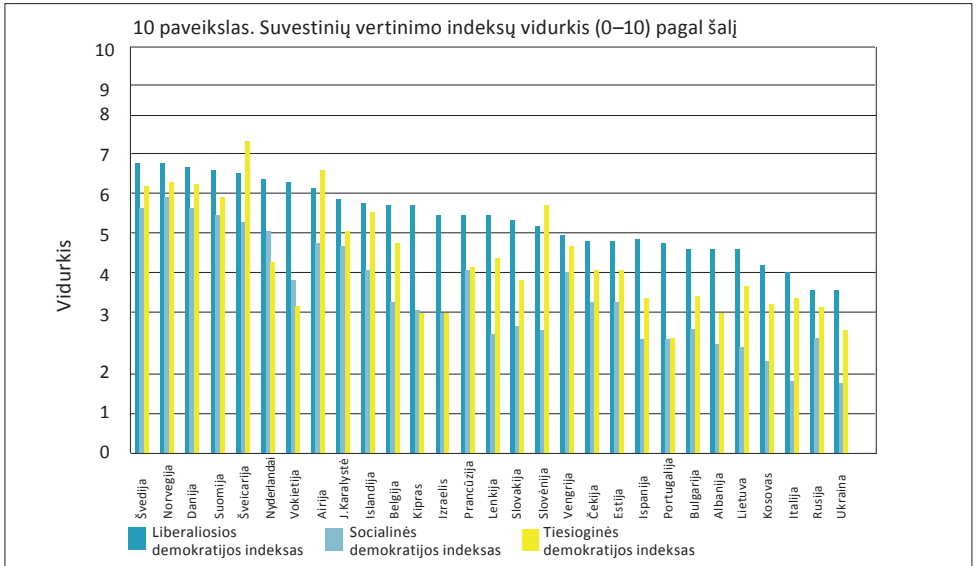
Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

10 paveiksle pateikta daugiau informacijos apie įvairių šalių demokratijos vertinimo skirtumus. Trys suvestiniai vertinimo indeksai buvo sudaryti pagal anksčiau priimtą teorinį liberaliosios, socialinės ir tiesioginės demokratijos atskyrimą. Kiekvieno indekso balas rodo visų subdimensijų, sudarančių tą indeksą, vertinimų vidurkį. Tik keturiose šalyse liberaliosios demokratijos indekso vertinimas buvo žemesnis nei 5 balai: Ukrainoje, Rusijoje, Italijoje ir Kosove. Tai rodo, kad dauguma Europos demokratijų yra suvokiamos kaip santykinai gerai veikiančios tokiose srityse kaip pagrindinės rinkiminės

demokratijos procedūrinės ypatybės ir liberaliosios demokratijos institucijų funkcionavimas; jos yra vertinamos labiau teigiamai nei neigiamai, nors kai kuriose šalyse šis skirtumas ir nežymus. Tuo tarpu tiesioginės demokratijos vertinimo indeksui, o ypač, socialinės demokratijos indeksui, daugelyje šalių nepavyksta pasiekti net 5 balų vidurkio. Atsižvelgiant į tai, kad šios dvi dimensijos taip pat sulaukia stiprios europiečių paramos, kaip svarbios demokratijai, akivaizdu, kad demokratinės vyriausybės nesugeba patenkinti visuomenės lūkesčių.

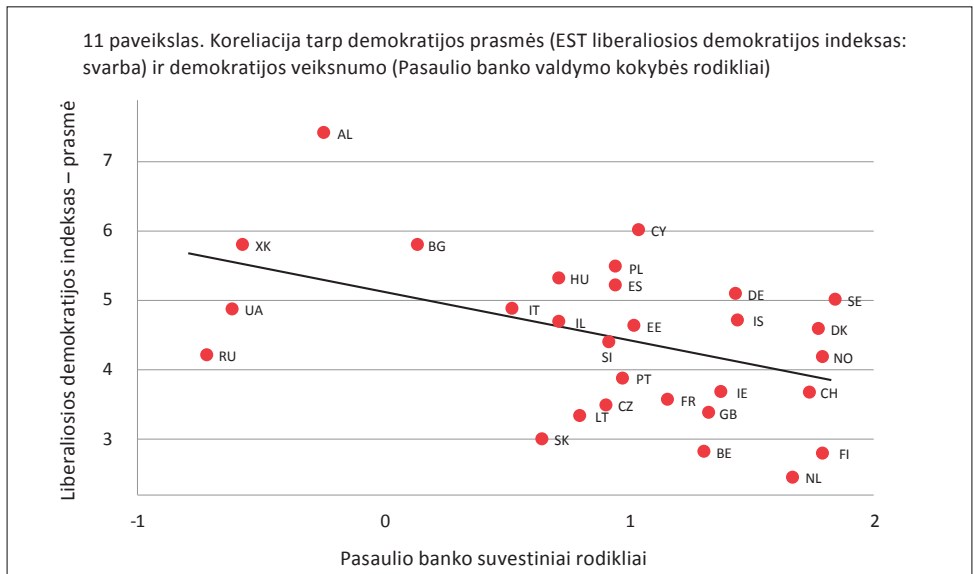
Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Požiūrių į demokratiją ir demokratijos bei ekonomikos veiksnų ryšys Europoje

Kaip EST matuojami požiūriai į demokratiją koreliuoja su žinomais demokratijos veiksnų matavimais? Galime tikėtis, kad piliečių lūkesčiai demokratijai ir jos vertinimai priklauso nuo to, kaip demokratija veikia praktikoje. Demokratijos vertinimai yra neišvengiamai susiję su demokratijos veiksnų. Prasmė, kurią žmonės suteikia demokratijai, t. y., ką, jų manymu, gali duoti ideali demokratija, tikėtina, priklauso nuo konteksto: žmonės gali būti reiklesni tam, ką demokratija turėtų suteikti, jeigu jie gyvena gerai veikiančioje demokratijoje. Taip padidėja žmonių lūkesčiai dėl to, kas galėtų būti įmanoma,

ar atvirkščiai, piliečiai gali būti reiklesni mažiau išsivysčiusiose demokratijose, būtent dėl to, kad jie suvokia demokratijos trūkumų pasekmes.

11 paveiksle pateiktas dalinis antrosios hipotezės įrodymas; koreliacija tarp žmonių požiūrių į demokratijos prasmę, taip, kaip ją matuoja anksčiau minėtas EST liberaliosios demokratijos indeksas, ir Pasaulio banko valdymo kokybės suvestinių rodiklių^{vi} yra neigiama ($p = -0,48$). Visuomenė, atrodo, yra reiklesnė demokratijai šalyse, kuriose valdymo kokybė yra žema. Ir atvirkščiai, gerai veikiančiose demokratijose žmonės yra mažiau reiklūs.

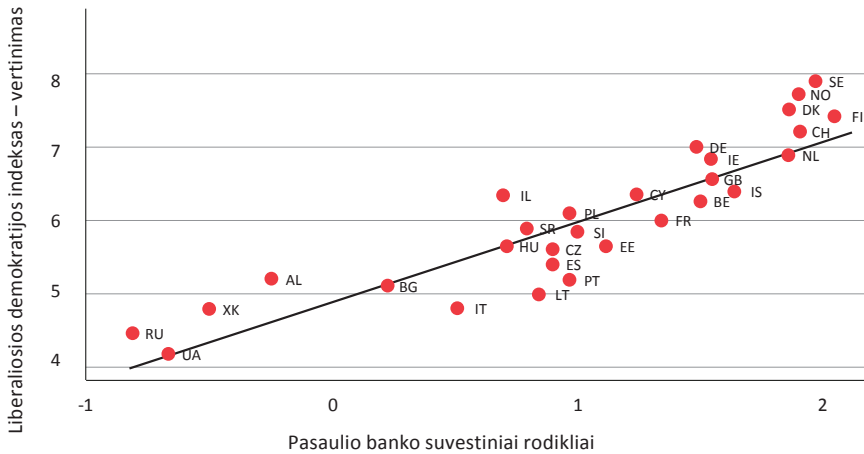

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Kaip hipotetiškai tikėtasi, egzistuoja teigiamas ryšys tarp žinomų demokratijos veiksnų rodiklių ir to, kaip pagal EST liberalųjį demokratijos indeksą europiečiai vertina savo demokratines sistemas (žr. 12 pav.). Koreliacija tarp jų yra didesnė nei 0,90, o tai

rodo, kad visuomenė yra patikimas šaltinis vertinant demokratijos kokybę ir gali suteikti vertingos papildomos informacijos apie tuos demokratijos aspektus, kuriuos šalyje reikėtų gerinti.

12 paveikslas. Koreliacija tarp demokratijos vertinimų (EST liberaliosios demokratijos indeksas: vertinimas) ir demokratijos veiksmumo (Pasaulio banko valdymo kokybės rodikliai)

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

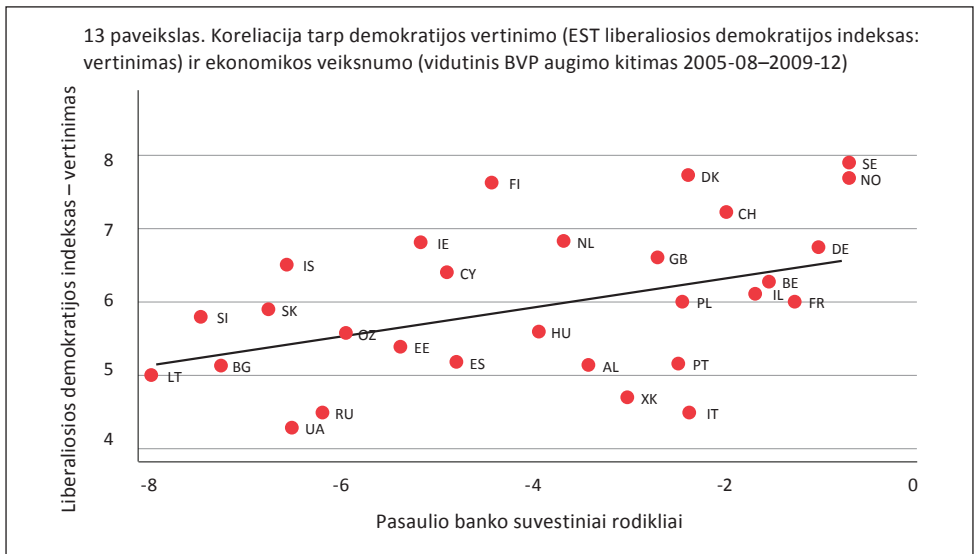
Ar žmonės gerai vertins demokratijos veikimą šalyje, ko gero, yra susiję su ekonomikos veiksmumu, nes žmonės tikėtinai teigiamiau vertins demokratiją ir šalies valdymo būdą, kai tai kurs ekonominę gerovę (žr., pvz., Anderson ir Guillory, 1997). 13 paveiksle iliustruotas ryšys tarp ekonomikos augimo (vertinant pagal vidutinį BVP augimo pokytį 2005-08–2009-12)^{vii} ir demokratijos vertinimų, matuojamų pagal EST liberaliosios demokratijos indeksą. Tai patvirtina, kad yra teigiamas ryšys tarp ekonomikos veiksmumo ir demokratijos vertinimų

($p = 0,49$). Tačiau pažymėtina, kad koreliacija tarp to, kaip žmonės vertina jų demokratinį režimą, ir ekonomikos veiksmumo rodiklių yra silpnesnė, nei koreliacija tarp žmonių vertinimų ir žinomų demokratijos veiksmumo rodiklių. Vadinasi, turint galvoje visuomenės suvokimą apie demokratiją, už ekonomiką svarbiau tai, kaip demokratinės institucijos ir procedūros veikia praktiškai. Ši išvada gali optimistiškai nuteikti Europos demokratijas po pastarosios ekonomikos krizės.

Išvados

EST 6-osios bangos modulis apie požiūrius į demokratiją atskleidžia nepaprastai išsamų europiečių požiūrį į demokratiją vaizdą. Demokratija kaip idealas tvirtai rimiama visuomenės beveik visose EST šalyse. Be to, visuomenės požiūris į demokratiją platus: yra svarbu, kad demokratija ne tik užtikrintų pagrindinius laisvų ir sąžiningų rinkimų procedūrinius reikalavimus ir lygybę prieš įstatymą, bet ir sukurtų socialines pasekmes ir galimybę dalyvauti piliečiams. Vis dėlto, prasmė, kurią žmonės suteikia demokratijai, ir demokratijos

modelis, kuris yra palaikomas, skiriasi tiek šalyse, tiek tarp šalių; taip pat skiriasi demokratijai priskiriami būtini bruožai. Nors kai kurie europiečiai supranta demokratiją ribotai (pabrėžia tik kai kuriuos procedūrinius demokratijos aspektus, pavyzdžiui, laisvus ir sąžiningus rinkimus kaip svarbiausią demokratijos sąlygą), kitų samprata, kokia turėtų būti demokratija, yra platesnė, apima keletą skirtingų teorinių demokratijos modelių: liberalųjį modelį, socialinį modelį ir tiesioginės demokratijos modelį.

Šaltinis: Europos socialinis tyrimas, 6-oji banga, 2012

Kalbant apie vertinimus, kaip gerai demokratija veikia atskirose šalyse, EST 6-oji banga suteikia neįkainojamų ir tikslių duomenų apie tai, kaip europiečiai vertina savo šalių demokratijas. Duomenys rodo, kad faktinio demokratijos veiksmo vertinimai daugelyje šalių yra santykinai žemi ir kad demokratija visose šalyse neatitinka žmonių lūkesčių dėl to, kokia demokratija turėtų būti. Nors to nebuvo siekta šia ataskaita, jos rezultatai rodo, kad atidus žvilgsnis į įvairių demokratijos aspektų vertinimus visuomenėje, gali padėti identifikuoti pagrindines problemas, kurias

reikėtų spręsti Europos šalių demokratijoms.

EST rezultatai rodo, kad demokratijos veiksmumas yra svarbesnis nei ekonomikos veiksmumas nulemiant požiūrius į demokratiją. Tai rodo, kad pastaroji ekonominė krizė Europoje nebūtinai turės neigiamų pasekmių demokratijai. Tačiau, turint tik vieno laikotarpio skerspjūvio duomenis, kol kas yra per anksti suteikti bet kokių garantijų ateičiai dėl ilgalaikio europiečių tikėjimo demokratija. EST vaidmuo stebint požiūrių į demokratiją pokyčius ateityje bus nepaprastai svarbus.

Literatūra

Anderson, Christopher J., and Christine A. Guillory. (1997) 'Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems', *The American Political Science Review* 91 (1): 66. doi:10.2307/2952259.

Kriesi, Hanspeter., Lavenex, Sandra., Esser, Frank., Bühlmann, Marc., and Daniel Bochsler. (2013) *Democracy in the Age of Globalization and Mediatization*, Palgrave Macmillan. <http://cadmus.eui.eu/handle/1814/25382>.

Morlino, Leonardo. (2009) 'Legitimacy and the Quality of Democracy.' *International Social Science Journal*, 60 (196): 211–22. doi:10.1111/j.1468-2451.2010.01717.x.

Išnašos

ⁱ Daugiau informacijos apie EST galite rasti www.europeansocialsurvey.org, pavyzdžiui apie dalyvaujančias šalis, imčių dydžius, klausimynus ir atsakymų grįžtamumą.

ⁱⁱ Analizė atlikta su pilna imtimi, kurią sudaro apytikriai 54 600 respondentų, vyresnių nei 15 metų. EST dizaino svoriai buvo naudojami lyginant šalis; o lyginant regionus, buvo naudojami ir dizaino, ir populiacijos svoriai.

ⁱⁱⁱ Šiuos tris rodiklius matavome kitaip, nes jie vienas kitam priešingo pobūdžio – vieno buvimas reiškia neabejotiną kito nebuvimą: daugumos atstovavimas versus proporcinis atstovavimas; delegato atstovavimas versus patikėtinio atstovavimas; ir raiškos laisvė visiems versus jokios netolerantiškų pažiūrų raiškos laisvės.

^{iv} Du socialinės demokratijos indeksą sudarantys elementai taip pat yra hierarchiški. Prioritetas paprastai yra teikiamas apsaugai nuo skurdo – daugiau respondentų tai mato kaip esminį dalyką, o tam tikram šių respondentų poabiui esminis yra ir pajamų skirtumų mažinimas. Tiesioginės demokratijos indeksas apima tik vieną požymį, todėl jis nėra hierarchiškas.

^v Respondentų nebuvo prašoma įvertinti „horizontaliosios atskaitomybės“ subdimensijos (nors jie vertino ją pagal svarbą).

^{vi} Šešių sudėtinių įverčių vidurkis 2012 m.: korupcijos kontrolė; vyriausybės veiksmingumas; politinis stabilumas; reguliacinis stabilumas; įstatymo viršenybė; piliečių įtaka ir valdžios atskaitomybė. Šaltinis: Pasauliniai valdymo rodikliai (www.govindicators.org). Didesnės reikšmės rodo geresnį valdymą.

^{vii} Vidutinis BVP augimo kitimas (metinis %) 2005–2008 m. palyginus su 2009–2012 m. Šaltinis: Pasaulio vystymosi rodikliai (<http://data.worldbank.org/indicator>).

APIE EST

Europos socialinis tyrimas (EST) yra kas dvejus metus įgyvendinama apklausa apie žmonių nuostatas ir elgseną, kurią nuo 2001 metų vykdė iki 36 Europos šalių. Tyrimo duomenų rinkiniai apima beveik 300 000 interviu, kurie yra laisvai prieinami. Visa apklausos ir su ja susijusi dokumentacija, kurią sukuria ESS ERIC, taip pat yra visiems laisvai prieinama.

EST temos:

- Pasitikėjimas institucijomis
- Politinis dalyvavimas
- Sociopolitinės vertybės
- Moralinės ir socialinės vertybės
- Socialinis kapitalas
- Socialinė atskirtis
- Tautinis, etnis ir religinis tapatumas
- Gerbūvis, sveikata ir saugumas
- Demografinė sudėtis
- Išsilavinimas ir užsiėmimas
- Finansinė padėtis
- Namų ūkio padėtis
- Požiūriai į gerovę
- Pasitikėjimas baudžiamuoju teisingumu
- Diskriminacijos dėl amžiaus raiška ir patirtys
- Pilietiškumas, dalyvavimas ir demokratija
- Imigracija
- Šeima, darbas ir gerbūvis
- Ekonominė moralė
- Gyvenimo ciklo organizavimas

Daugiau apie ESS ERIC ir prieigą prie jo duomenų žr. www.europeansocialsurvey.org

Leidinyje pristatomi autorių požiūriai nebūtinai atitinka ESS ERIC nuomonę.

Europos socialinį tyrimą Lietuvoje įgyvendina **Kauno technologijos universiteto Viešosios politikos ir administravimo institutas**. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija yra Nacionalinis atstovas ESS ERIC. Profesorius Algis Krupavičius yra ESS ERIC Generalinės asamblėjos pirmininko pavaduotojas.

Lietuvos narystę tarptautinėje mokslinių tyrimų infrastruktūroje „Europos socialinis tyrimas“ finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. MT101/14).

Anglišką bukletą versiją išleido Europos socialinio tyrimo ERIC, Londono Sičio universitetas, kuris yra nuoširdžiai dėkingas už Europos Sąjungos FP7 Mokslinių tyrimų infrastruktūrų prioriteto (GA 262208) paramą rengiant šį bukletą.

Leidinyje pristatomi požiūriai nebūtinai sutampa su Europos Komisijos požiūriu.

2014 gruodis

Dizainas ir maketas „Rapidity“, Londonas (www.rapidity.com)

Išleido KTU leidykla TECHNOLOGIJA

2013 m. EST buvo suteiktas Europos mokslinių tyrimų infrastruktūrų konsorciumo (ERIC) statusas. ESS ERIC apima 14 valstybių ir 2 šalis stebėtojas.

Nariai:

Austrija, Belgija, Čekijos Respublika, Estija, Prancūzija, Vokietija, Airija, Lietuva, Nyderlandai, Lenkija, Portugalija, Slovėnija, Švedija, Jungtinė Karalystė.

Stebėtojai:

Norvegija, Šveicarija.

Kiti dalyviai:

Danija, Suomija, Vengrija, Izraelis, Latvija, Slovakija ir Ispanija vykdė 7-ąją bangą.

Tarptautinės patariamiosios ESS ERIC Generalinės Asamblėjos grupės yra **Metodų patariamoji taryba** ir **Mokslinė patariamoji taryba**. ESS ERIC Centrinę mokslinę grupę sudaro GESIS, Manheimas; NSD, Bergenas; Pompeu Fabra Universitetas, Barselona; Nyderlandų socialinių tyrimų institutas/SCP, Haga; Katalikiškasis Liuvėno universitetas, Belgija; Liublano universitetas. **Nacionaliniame koordinatorių forume** dalyvauja EST nacionaliniai koordinatoriai iš visų tyrimo šalių.

